

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Психодіагностика»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема №12. Приклади класичних проєктивних методик

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної
ради ХНУВС гуманітарних та
соціально- економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології (протокол №8 від 15.08.2023)

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент
Твердохвалова Ю.Л.

Рецензенти:

1. Професор кафедри психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор психологічних наук, професор, Кузнєцов М.А.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Греса Н.В.

План лекції

1. Приклади класичних проєктивних методик

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Бурлачук Л.Ф. Введение в проективную психологию.-К.: Ника-Центр, 2014. – 128с
2. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посібник - К.: Академвидав, 2009. –464 с.
3. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях К.: Педагогічна думка, 2016. –219 с.
4. Харцій О.М. Візуальна психодіагностика : навч. посібник Львів: Магнолія 2018. - 223 с.
5. Шевченко Л.О., Чепіга Л.П. Практична психологія: навч. посібник Харків : Константа, 2018. - 191 с.

Допоміжна:

6. Морозов О.М. Психологія особистості : оперативна аудіовізуальна діагностика : навч. посібник. - К.: Вид. Паливода А.В., 2018- 328 с.
7. Пашукова Т.І., Допіра А.І., Дьяконов Г.В. Практикум із загальної психології. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000.
8. Становлення сучасної парадигми психологічної діагностики когнітивного розвитку учнів : монографія за ред. С.А.Гончаренко, Л.О.Кондратенко. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2012 – 208 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

9. Венгер А.Л. Психологічні малюнкові тести: Ілюстроване керівництво
http://tipolog.narod.ru/Biblio/Ven_A._L._Psihologicheskie_risunochnye_testy.pdf

Текст лекції

Питання 1.

Проективні методики діагностування особистості

У сучасній психодіагностиці виокремлюють 7 груп проєктивних методик дослідження особистості.

1. Методики структурування (надання досліджуваному певного змісту отриманому матеріалу). До них належать таутофон, методика тривимірної апперцепції (С. Розенцвейг, Д. Шаков). Відповідно до методики таутофона досліджуваному дають уважно прослухати малорозбірливий запис чоловічого голосу. Насправді він є повторенням серії безглузких звукосполучень, однак людина цього не знає. У такий спосіб отримують інформацію, яка характеризує людину з погляду контактності, сугестивності, домінуючих ставлень до себе й інших, ступеня суб'єктивізму суджень ТОЩО.

Методика тривимірної апперцепції передбачає використання стимульного

матеріалу, що складається з 28 об'ємних предметів, які не мають чіткої форми (подібні до кулі і циліндра, людини, тварини тощо). Невизначеність форм зумовлює різну поведінку досліджуваних, які повинні, відібравши частину предметів, скласти про них історію і розповісти її, ілюструючи діями з цими предметами. Потім описують кожен предмет, називаючи його. Методика може передбачати виконання її із зав'язаними очима, коли досліджувані орієнтуються лише на кінестетичні і тактильні відчуття.

2. Методики конструювання (створення цілого з частин і розрізнених фрагментів). Найвідоміша методика конструювання - "Тест світу". Для її виконання пропонують 232 маленькі яскраві моделі (будинки, дерева, літаки, тварини, люди). Завдання досліджуваного - створити з них модель "малого світу". При аналізі його дій, враховують, які предмети він вибрав першими, яку кількість їх використав, визначають площу зайнятого простору, форми конструкцій та ін. Укладачі методики виявили й описали декілька типів підходів до конструювання "світу", з якими можна співвіднести роботу досліджуваних.

Цікавою методикою конструювання є "Тест мозаїки" - складання довільного візерунка з 465 дерев'яних чи пластикових квадратів, ромбів і трикутників різних кольорів. Нездатність скласти розпізнавану, чітку за формою мозаїку свідчить про наявність відхилень особистісного розвитку.

3. Методики інтерпретації (тлумачення подій, ситуацій, зображень). Найпоширенішою методикою цієї групи є ТАТ. У процесі експерименту досліджуваним пред'являють послідовно 20 картин зі стандартного набору (залежно від статі і віку) із зображенням невизначених ситуацій, що передбачають різне розуміння. Кожна картина спрямована на актуалізацію певного типу переживань (депресію, сімейні конфлікти, агресивні реакції, сексуальні проблеми). Досліджуваних просять скласти розповідь за кожною з них, описавши думки і почуття персонажів, перебіг попередніх подій, ймовірне завершення історії. Усі розповіді записують дослівно, фіксуючи паузи, інтонацію, виразні рухи (користуючись магнітофоном, диктофоном, стенографією). Картини ТАТ пред'являють індивідуально, процедура дослідження триває два дні. Аналізуючи розповіді, визначають найважливіші характеристики досліджуваного, в т. ч. потреби, особливості впливу середовища ("преси"). Поєднання цих двох змінних становить тему (динамічну структуру) взаємодії особистості і середовища. Змістом тем є реальні вчинки досліджуваного, неусвідомлені прагнення, уявлення про майбутнє тощо.

В інтерпретаційній методиці Розенцвейга стимульним матеріалом є 24 малюнки, на яких зображені особи, що знаходяться у проблемній ситуації. Персонаж методики виголошує фразу, якою описує суть проблеми. Над іншим персонажем на місці відповідної фрази зображений порожній квадрат. Досліджуваний повинен швидко, не задумуючись, придумати відповідь на нього. Їх зміст аналізують з метою виявлення типу та спрямованості (на себе, на інших) агресії.

4. Методики доповнення (завершення фрази чи історії). Прийом завершення речень уперше застосував А. Пейн у 1928 р. У цих методиках досліджуваному пред'являють серію речень (типу "Я завжди хотів...", "Майбутнє

здається мені...", "Якби я знову став молодим..."). Оброблення відповідей дає змогу виявити його мотиви, потреби, почуття, систему відносин. Методики завершених речень мають безліч варіантів, їх активно застосовують у сучасній психодіагностиці. Менш поширені методики, орієнтовані на доповнення текстів. Наприклад,

"Інсайт-тест", у якому досліджуваний ознайомлюється з набором ситуацій і, поставивши себе на місце особи, що активно діє, відповідає на питання. Отримані відповіді аналізують за характером і виразністю емоційної реакції, типом когнітивних проявів, способом вирішення конфлікту.

5. Методики катарсису (самовираження в емоційно напруженій творчості). Прикладом таких методик є психо-драма, яка становить імпровізоване театралізоване дійство, в якому досліджуваний грає роль самого себе за підтримки і співпереживання інших учасників. Під час цього проявляються його особистісні і поведінкові особливості, афективна розрядка забезпечує терапевтичний ефект.

У деяких варіантах катарсичних методик досліджувані діють опосередковано, проектуючи свої риси і реакції на предмети-замінники. Наприклад, у "Тесті ляльок" дітей просять розіграти з набором ляльок різні сцени (наприклад, сварки з братом), спектакль на задану тему.

6. Методики імпресії (вибір, домінування одних стимулів над іншими). Найпоширеніший серед них - "Тест кольорних переваг" ("Тест Люшера"). Його стимульний матеріал -- набір кольорових карток. Повний варіант охоплює 73 картки 25 відтінків, короткий - 8 карток. Дослідження починається з одночасного їх пред'явлення досліджуваному з проханням вибрати ту, що сподобалася, не пояснюючи навіщо. Досліджуваний повинен зробити ще один вибір із тих карток, що залишилися. Інтерпретація виконання ґрунтується на таких положеннях:

а) кожен колір володіє символічним значенням (наприклад, зелений - упевненість, наполегливість, завзятість; синій - спокій, задоволення);

б) парні поєднання кольорів мають значення, які повніше відображають індивідуальні особливості особистості;

в) позиції кольорів загалом або порядок їх вибору характеризує функціональне значення (обраний першим колір відображає засіб досягнення мети (синій означає бажання людини діяти спокійно, без напруження), другий обраний колір характеризує мету прагнень);

г) відкидання (не сприйняття) основних кольорів (червоного, синього, зеленого, жовтого), як і вибір серед перших кольорів додаткових (фіолетового, коричневого, чорного, сірого), є показником внутрішнього неблагополуччя, нереалізованих потреб, інтенсивних тривог, стресу.

7. Графічні методики (самостійне зображення предметів, людей, тварин та ін.). До них належить "Тест малювання пальцем", при виконанні якого досліджуваний повинен на вологому аркуші - паперу за допомогою фарб виконати малюнок пальцями. Після завершення роботи його просять розповісти про намальоване. Збирають серію зображень, які зробила одна особа. Інтерпретація малюнка заснована як на формальних і символічних

характеристиках, так і на частоті використання фарб, особливостях моторних реакцій, висловлюваннях досліджуваного. Слабка структурованість ситуації створює сприятливі умови для самовираження.

У сучасній психодіагностиці поширеними є методики "Паперу і олівця": "Малюнок сім'ї", "Дім - дерево - людина"; тести "Дерево", "Намалюй людину", "Автопортрет" тощо. Аналіз виконання малюнка ґрунтується на твердженні, що, малюючи, людина безпосередньо виражає особливості власної особистості, які інтерпретують за допомогою емпірично перевірених критеріїв.

Дослідження за допомогою проективних методик вимагає спеціальної психологічної підготовки, навіть попри те, що деякі з них видаються досить простими (особливо графічні).

Усі проективні методики обтяжені ризиком появи таких артефактів, як інструментальні помилки і помилки психодіагноста. Перший тип помилок зумовлений неможливістю спрогнозувати сприйняття проективної методики досліджуванним. Наприклад, діти дуже часто прагнуть здогадатися, якою має бути правильна відповідь, мимоволі дають типову, стандартну відповідь, і ніякої проекції не відбувається. Для зниження ризику інструментальних помилок необхідно задіювати кілька незалежних методик з різними методичними принципами побудови.

Використання проективних методик у практиці шкільної психологічної служби дає змогу виявити глибинні причини емоційно-особистісної дезаптації школярів на певному етапі вікового розвитку і соціалізації.